

УНІВЕРСИТЕТ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ
В ПЕРЕЯСЛАВІ

Рада молодих учених університету

Матеріали

Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції

**«ВІТЧИЗНЯНА НАУКА НА ЗЛАМІ ЕПОХ:
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ»**

15 листопада 2024 року

Вип. 102

Збірник наукових праць

Переяслав – 2024

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сучасні реалії висувають нові виклики для суспільства, особливо в питанні допомоги дітям, які залишилися без батьківського піклування в умовах воєнного часу. Дослідження зосереджене на аналізі ефективних методів психологічного супроводу, включаючи арт-терапію, ігрову терапію, тренінги з розвитку резильєнтності, соціальну інтеграцію, а також наставництво. Основною метою психологічної підтримки є створення умов для емоційної стабілізації, формування комунікативних навичок, а також розвиток навичок самостійного подолання кризових ситуацій. Робота обґрунтовує необхідність впровадження комплексної програми, що враховує індивідуальні потреби дітей, які втратили батьківське опікування, а також потребує залучення державних, громадських і міжнародних організацій. У дослідженні відзначається важливість тривалої психологічної підтримки, що включає планову терапію, соціальні проекти для підтримки соціальних зв'язків і заходи для розвитку позитивної самооцінки. Запропоновано інтеграцію соціальної, культурної та освітньої підтримки з метою полегшення процесу адаптації дітей, формування відчуття спільності й безпеки.

Ключові слова: психологічна підтримка; воєнний стан; емоційне благополуччя; адаптація; травма; соціальна інтеграція.

Modern realities pose new challenges for society, especially in the matter of helping children who were left without parental care in wartime conditions. The study focuses on the analysis of effective methods of psychological support, including art therapy, play therapy, resilience training, social integration, and mentoring. The main goal of psychological support is to create conditions for emotional stabilization, the formation of communication skills, as well as the development of skills to independently overcome crisis situations.

The work substantiates the need to implement a comprehensive program that takes into account the individual needs of children who have lost parental care, and also requires the involvement of state, public and international organizations. The study notes the importance of long-term psychological support, including planned therapy, social projects to maintain social connections, and interventions to develop positive self-esteem. The integration of social, cultural and educational support is proposed in order to facilitate the process of children's adaptation, to form a sense of community and security.

Key words: *psychological support; martial law; emotional well-being; adaptation; trauma; social integration.*

В умовах воєнного стану діти, позбавлені батьківського піклування, опиняються в особливо вразливому становищі, адже вони не лише стикаються з емоційними травмами, спричиненими війною, але й залишаються без тієї опори, яку дає сім'я. Негативні наслідки такого поєднання факторів можуть виявлятися в різних формах – від постійного відчуття тривоги та страху до глибоких психологічних розладів. Це вимагає розробки та впровадження комплексних підходів до надання психологічної допомоги, які здатні зменшити психологічні наслідки війни для цих дітей.

Основною метою психологічної підтримки дітей без батьків є створення умов, які сприятимуть відчуттю безпеки, стабільності та емоційного комфорту. У сучасній практиці допомоги виділяють кілька напрямів роботи, які мають доведений позитивний вплив на психологічний стан дітей, позбавлених батьківського піклування, особливо в умовах кризових ситуацій.

По-перше, арт-терапія та ігрова терапія є ефективними методами роботи з дітьми, які можуть мати труднощі із вербалізацією своїх почуттів. Арт-терапія допомагає дитині передавати свої емоції та почуття через творчість, що дозволяє знизити рівень стресу та надає змогу безпечно виразити те, що викликає тривогу. Ігрова терапія, у свою чергу, дозволяє працювати із тривожністю та страхами дітей, використовуючи гру як природний спосіб для зниження психологічної напруги [2].

По-друге, підтримка соціальних зв'язків та інтеграція є надзвичайно важливими аспектами. Діти, які переживають розлуку з родиною або втрачені соціальні зв'язки, особливо потребують нових можливостей для комунікації та створення підтримуючого оточення. У цьому контексті важливими є соціальні проєкти та програми, що забезпечують можливість дітям взаємодіяти з іншими, відчувати спільність, що дозволяє їм легше пережити кризові моменти та зменшити відчуття самотності.

По-третє, психологічна підтримка має включати розвиток навичок подолання стресу та адаптації до нових умов. Тренінги з емоційного управління та резильєнтності можуть бути дуже корисними, адже вони допомагають дітям розвинути внутрішні ресурси для подолання складних життєвих ситуацій. У рамках таких тренінгів діти вчаться керувати емоціями, долати страхи та будувати реалістичні плани на майбутнє.

Крім того, важливою складовою психологічної підтримки є участь у програмах наставництва та розвитку позитивної самооцінки. Діти, які втратили сімейну опору, потребують дорослого наставника або підтримуючої особи, яка стане для них джерелом позитивної моделі поведінки та допоможе сформувати впевненість у власних силах.

У цілому, комплексна психологічна підтримка дітей, позбавлених батьківського піклування в умовах воєнного стану, вимагає поєднання методів, спрямованих на емоційну стабілізацію, розвиток комунікативних навичок, підтримку соціальних зв'язків і формування навичок подолання кризових ситуацій. Впровадження цих підходів дає змогу зменшити негативні наслідки війни для психологічного здоров'я дитини, сприяє її адаптації до умов життя та допомагає відновити віру в майбутнє, незважаючи на складнощі, з якими вона зіштовхується [3].

Для забезпечення повноцінної психологічної підтримки дітей, позбавлених батьківського піклування в умовах воєнного стану, необхідно впроваджувати програми, які поєднують різні методи роботи та сприяють розвитку позитивного соціального та емоційного середовища. Досвід таких програм показує, що інтеграція арт-терапії, ігрової терапії, тренінгів із розвитку навичок подолання стресу та соціальної інтеграції є найефективнішою стратегією для зниження емоційної напруги у дітей, що пережили втрату родинних зв'язків.

Існують різні рівні підтримки, які можна надати дітям, враховуючи їхній емоційний стан та рівень адаптації. Для більш глибокого розуміння, в таблиці представлено основні методи підтримки, їх ціль, основні інструменти та очікувані результати

Таблиця 1

Основні методи підтримки, їх ціль, основні інструменти та очікувані результати

Метод підтримки	Мета	Інструменти	Очікувані результати
Арт-терапія	Надання можливості невербального вираження емоцій, зменшення рівня стресу	Малювання, ліплення, колажування	Зниження тривожності, емоційне розвантаження
Ігрова терапія	Створення умов для природного	Терапевтичні ігри, рольові ігри	Зменшення страху, покращення

Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку

	вираження почуттів та подолання страхів		комунікативних навичок
Тренінги з резилієнтності	Розвиток навичок подолання стресу та адаптації до змін	Групові заняття, рольові ситуації, інтерактивні методи	Формування позитивного мислення, розвиток навичок адаптації
Соціальна інтеграція	Підтримка формування нових соціальних зв'язків, зменшення почуття самотності	Соціальні проєкти, групові активності	Підвищення самооцінки, формування почуття приналежності
Наставництво	Надання підтримки від дорослої людини, яка може стати позитивною моделлю	Індивідуальні зустрічі, спільні заходи	Зміцнення самооцінки, підтримка у складні моменти життя

Завдяки поєднанню цих методів можна створити умови, які сприяють стабілізації емоційного стану дітей, їхній успішній соціальній інтеграції та формуванню навичок самостійного подолання кризових ситуацій. Важливо також забезпечити регулярність проведення занять, щоб результати психологічної підтримки були сталими й мали тривалий позитивний ефект.

Забезпечення регулярної підтримки та інтеграція в життя дітей стабільних форм допомоги є ключовими факторами для успішної адаптації дітей, позбавлених батьківського піклування, в умовах воєнного стану. Окрім вже згаданих методів, варто також враховувати індивідуальні потреби кожної дитини, оскільки рівень стресостійкості та емоційна реакція на травматичні події можуть значно відрізнятися [1].

Важливим аспектом є залучення дітей до програм соціальної адаптації, що включають різноманітні культурні та освітні заходи. Наприклад, участь у культурних та спортивних гуртках дозволяє дітям відволіктися від негативних думок, розвинути свої таланти та впевненість у собі. Крім того, ці заходи сприяють розширенню соціального кола, що дозволяє дітям знайти підтримку серед однолітків та нових друзів.

Також, для більш ефективного емоційного відновлення, можна включати у програми підтримки техніки медитації та вправи на усвідомленість (майндфулнес), які допомагають дітям справлятися з тривогою, знижують рівень стресу та сприяють відчуттю емоційної стабільності. Навчання дітей цим технікам дозволяє їм самостійно використовувати їх у кризові моменти, що може мати позитивний вплив на їхнє психічне здоров'я у довгостроковій перспективі.

Не менш значущим є питання участі громадських та міжнародних організацій у наданні допомоги цій категорії дітей. Організації, які займаються питаннями дитячої психологічної підтримки, можуть забезпечити ресурси для реалізації програм, включаючи фінансову та експертну підтримку. Вони також можуть проводити навчання для педагогів, соціальних працівників та волонтерів, які працюють із дітьми, позбавленими батьківського піклування. Таке навчання має охоплювати теми психологічної травми, способи комунікації з травмованими дітьми та методи кризової інтервенції, що дозволяє забезпечити більш якісну допомогу [6].

Таким чином, всебічна психологічна підтримка дітей, які залишилися без батьківського піклування під час воєнного стану, повинна включати поєднання індивідуального підходу, колективної роботи та залучення громадськості до проблеми. Використання вказаних методів та програм не лише сприятиме відновленню емоційного стану дітей, а й стане основою для їхнього подальшого успішного розвитку й адаптації до складних умов життя.

Реалізація комплексної психологічної підтримки дітей, позбавлених батьківського піклування в умовах воєнного стану, також передбачає тісну співпрацю з освітніми установами та соціальними службами. Навчальні заклади можуть стати важливою частиною процесу реабілітації, оскільки саме там діти проводять більшу частину свого часу. Важливо, щоб у школах і дитячих установах працювали кваліфіковані психологи та педагоги, які здатні вчасно розпізнавати ознаки емоційного вигорання, тривоги або депресії у дітей. Вони можуть проводити спеціальні тренінги з розвитку комунікативних навичок та групові заняття для підвищення самооцінки та соціальних зв'язків серед дітей.

Крім того, важливо розробити довгострокові плани підтримки, які включатимуть заходи з подолання психологічних наслідків війни. Наприклад, періодичні консультації з психологом мають проводитись не тільки в гострих ситуаціях, а й у плановому порядку, для того щоб підтримувати психологічний стан дітей на належному рівні. Психологічна допомога повинна розглядатися як безперервний процес, що спрямований на підтримку дитини не тільки у короткостроковій, а й у довгостроковій перспективі.

Ще одним важливим аспектом є залучення до процесу підтримки сімей, які можуть виступати як тимчасова або постійна опіка. Для дітей, які залишились без батьківського піклування, важливо створити відчуття стабільності та сімейного тепла. Залучення тимчасових опікунів або прийомних сімей допомагає дітям знову знайти відчуття належності та любові, які вони втратили. Підтримка з боку таких сімей значно підвищує рівень їхньої адаптації та емоційного відновлення [4].

Важливо також не забувати про юридичну та матеріальну підтримку. Діти, що залишились без батьківської опіки, часто потребують допомоги у вирішенні правових питань, пов'язаних з отриманням соціальних пільг та медичних послуг. Матеріальна підтримка у вигляді забезпечення базовими потребами, такими як житло, їжа та навчальні матеріали, також є критично важливою для створення безпечного середовища, в якому дитина може відновлюватись і зростати.

Всі ці заходи потребують не лише державної підтримки, а й активного залучення громадськості та волонтерських організацій. Волонтери, соціальні працівники та благодійні організації можуть відігравати суттєву роль у наданні допомоги дітям. Вони можуть організовувати гуманітарну допомогу, проводити різноманітні розважальні та освітні заходи, що допомагають дітям переключити увагу та відновити емоційне здоров'я. Такі заходи, як культурні фестивалі, спортивні змагання, екскурсії або художні майстер-класи, не лише відволікають дітей від негативних думок, а й створюють позитивні спогади, що є важливими для їхньої реабілітації.

Загалом, психологічна підтримка дітей, позбавлених батьківського піклування в умовах воєнного стану, вимагає комплексного підходу, що поєднує емоційну підтримку, соціальну інтеграцію, матеріальне забезпечення та юридичний захист. Лише за умови злагодженої роботи усіх інституцій – державних органів, волонтерських організацій, освітніх закладів та сімей – можна забезпечити дітям найкращі умови для подолання кризи, з якою вони зіткнулися. У перспективі, такий всебічний підхід сприятиме їхньому психологічному здоров'ю, підвищенню рівня адаптації до суспільства та успішному розвитку в майбутньому [5].

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Д. Психологічна безпека дітей в умовах кризових ситуацій: підходи та принципи. *Освіта та суспільство*. 2021. №5(2). С. 45-52.
2. Войтенко Ю. О. Соціальна підтримка дітей, які втратили батьків під час війни: аспекти психологічної допомоги. *Соціальна робота і психологія*. 2022. №12(4). С. 23-31.
3. Кузьменко В. П., Семенова А. І. Використання арт-терапії у роботі з дітьми, що пережили травматичний досвід. *Психологічна наука і практика*. 2021. №3. С. 59-67.

4. Лисенко О. Г. Особливості соціальної адаптації дітей-сиріт у період війни. *Педагогіка і психологія*. 2023. №11(1). С. 78-85.

5. Сидоренко О. М., Петренко Н. В. Підтримка резильєнтності дітей, позбавлених батьківського піклування в умовах соціальних потрясінь. *Психологічний часопис*. 2022. №8(5). С. 41-50.

6. Шевченко М. І. Терапевтичні підходи до подолання психологічних наслідків війни для дітей. *Журнал психології та педагогіки*. 2022. №7(4). С. 33-40.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент Клевака Л. П.

*Раїса Клячковська
(Кам'янське)*

МОТИВ ТА МОТИВАЦІЯ ЯК СПОНУКАННЯ ДО ДІЯЛЬНОСТІ

Мотивацію розглядають як процес спонукання, стимулювання себе чи інших (окремої людини або групи людей) до цілеспрямованої поведінки або виконання певних дій, спрямованих на досягнення власної мети або мети організації.

Ключові слова: мотивація, мотив, потреба, спонукання.

Відомо, що на людей можна здійснювати вплив для реалізації задумів, відомо давно. Так званий метод «батога та пряника», тобто позитивного винагородження за успішну, продуктивну працю та застосування штрафних санкцій і покарань за перешкоди або незадовільну роботу, був найпоширенішим і найдієвішим протягом багатьох століть. [3, с. 67] Мотивація (від лати. *movere*) – спонукання до дії; динамічний процес психофізіологічного плану, керуючий поведінкою людини, що визначає його спрямованість, організованість, активність і стійкість; здатність людини діяльно задовольняти свої потреби. Сутність мотивації можна визначити як сили, що змушують людей поводитися певним чином. Характерно, що мотивація задовольняє дві обставини:

- забезпечення індивідуальних потреб;
- досягнення організаційних цілей.

Ці умови можуть і мають задовольнятися якомога повніше.

Виділяють наступні види мотивації:

1. Зовнішня мотивація
2. Внутрішня мотивація
3. Позитивна мотивація
4. Негативна мотивація
5. Стійка мотивація
6. Нестійка мотивація

Мотив – це складне психологічне утворення, що є підставою (обґрунтуванням для самого себе) дії і вчинку, діяльності та поведінки, а з енергетичної сторони – спонуканням до досягнення обраної мети. Психологи визначають мотив як:

– спонукання до діяльності, пов'язане із задоволенням потреб суб'єкта; сукупність зовнішніх або внутрішніх умов, зухвалих активність суб'єкта і що визначають її спрямованість;

– предмет (матеріальний або ідеальний), спонукаючий і визначальний вибір спрямованості діяльності, ради якого вона здійснюється;

– причина, що усвідомлюється, лежача в основі вибору дій і вчинків особистості. [1, с. 67]

По психологічних критеріях розрізняють 3 класи вмотивовуючих чинників:

1. Потреби і інстинкти як джерела психічної активності;